

PROBLEME RIDICATE DE DESCOPERIRILE DIN PEȘTERA DE LA DEVETAKI (R. P. Bulgaria)

În 1960 a apărut monografia privind cercetările făcute de către V. Mikov și N. Djambazov în peștera de la Devetaki, r. Loveč, în valea râului Ossam, care se varsă în Dunăre, în apropiere de gurile Oltului. Lucrarea celor doi arheologi bulgari, binecunoscuți și prin alte studii de specialitate a fost publicată de către Editura Academiei de Științe a R.P. Bulgaria : *Devetaškata Peștera (La Grotte de Devetaki)*, Sofia, 1960, 199 p., 140 figuri și o planșă în culori, cu un rezumat în limba franceză (p. 191 — 195). Se publică aici rezultatele săpăturilor efectuate în 1950 și 1952.

Stratele de cultură din peșteră ating pe alocuri o adâncime de 5,50m. Au fost descoperite trei orizonturi culturale aparținând paleoliticului mijlociu (musterian), paleoliticului superior și un altul datînd de la sfîrșitul paleoliticului superior. Așa cum arată N. Djambazov, descoperirile paleolitice de la Devetaškata Peștera își găsesc analogii în alte părți din Balcani și România. Se subliniază în special analogiile uneltelor musteriene cu cele din nivelele corespunzătoare descoperite mai demult în peștera Bačokiro din Munții Balcani.

Epoca neolitică este bogat documentată. A fost determinat un strat cu ceramică pictată aparținînd complexului Starčevo-Kremikovci-Karanovo I. Ceramica pictată din acest orizont se apropie însă mai mult de aspectul Starčevo din Serbia și Oltenia ¹. Nu lipsesc nici vasele cu piedestal în patru colțuri (fig. 28/a = fig. 29/a), pe care de asemenea le întîlnim și în Oltenia. Este frecventă pictura albă pe fond roșu, dar uneori apare și pictura neagră pe același fond roșu. De subliniat că tehnica și unele motive decorative (ex. plasa) leagă ceramica pictată din stratul I de la Devetaki de Karanovo I din Bulgaria de sud. Poziția geografică a peșterii ușura legăturile cu cîmpia Traciei. Valea Ossamului se leagă, peste trecătoarea Troian și pe valea Striamei, cu bazinul fluviului Marița. În pasta ceramicii pictate de la Devetaki se folosește amestecul cu pleavă, cu nisip

¹ Cf. D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului din România, în lumina noulor cercetări*, București, 1961, p. 111.

și cu cioburi pisate. După părerea noastră, credem că în părțile de nord și nord-vest ale Bulgariei, complexul Kremikovci a dăinuit relativ mai mult decât același orizont cu ceramică pictată din Bulgaria de sud, respectiv Karanovo I (fost I A și I B) ¹. Cum între stratul paleolitic și stratul Kremikovci-Starčevo se interpune un orizont steril, fără urme arheologice și cum cultura neolitică din primul strat de acest fel din Devetaškata Peștera documentează o fază destul de avansată, rezultă că cel mai vechi neolitic lipsește în peștera de la Devetaki. De altfel, în stadiul actual al cercetărilor problema existenței pe teritoriul R.P. Bulgaria a celui mai vechi neolitic este încă deschisă.

V. Mikov atribuie orizontul neolitic cu pictură de la Devetaki neoliticului mijlociu. Chiar dacă am admite că ne găsim aici în fața unei dăinuiri mai îndelungate a culturii Kremikovci, totuși stratul I neolitic din Devetaškata Peștera se caracterizează, — de altfel ca și întregul mare complex Karanovo I - Starčevo-Criș, — printr-un conținut bine încadrat din punct de vedere cultural și cronologic în cuprinsul etapei neoliticului vechi.

Stratul neolitic următor suprapune direct stratul anterior. El are o grosime foarte mică (fig. 8 și 11) care atinge abia 0,10 m. Se publică doar câteva fragmente ceramice ornamentate cu spirale, meandre, triunghiuri, creștături etc. Autorii consideră că ceramica din acest strat corespunde „neoliticului superior” și ar fi sincronică fazei Protoboian din România, pe considerentul că ornamentarea unor fragmente (fig. 33) ar fi „de tip Bolintineanu”. Cu prilejul vizitei în Bulgaria, în 1958, am avut prilejul să studiez mai de aproape descoperirile de la Devetaki. Ceramica în discuție a depășit, din punct de vedere tehnic și fazeologic orizontul Protoboian. Excizia, pasta, profilele etc. se apropie foarte mult de produsele ceramice ale sfârșitului fazei Boian III și ale fazei următoare. Există însă o serie de fragmente ceramice lucrate dintr-o pastă amestecată cu pleavă și ornamentate cu pliseuri fine și slip de culoare cenușie lustruită, având profile care se aseamănă cu acelea ale culturii Vinča, fazele vechi, și parțial cu cele din cultura Vădastra I. Unele dintre fragmentele publicate la figura 56 și 57 aparțin acestui orizont, și nu „eneoliticului”. Aceste fragmente sînt acoperite cu pliseuri orînduite în sistem de căprior și au profile similare (fig. 56) celor descoperite de noi la Verbicioara în nivelurile imediat premergătoare stratului conținînd materiale caracteristice culturii Sălcuța ². Alte elemente orientează nu numai spre cultura Vinča, dar și spre complexe din Bulgaria de sud datînd din perioada anterioară cristalizării culturii Gumelnița de acolo. Pe baza materialului publicat, a observațiilor făcute de noi direct pe acest material, ținînd seama și de evoluția și cronologia relativă a culturilor neolitice din nord-vestul Bulgariei, cît și de legăturile acestora cu dezvoltarea sincronică de la nord de

¹ Vezi noua succesiune cultural-stratigrafică de la Karanovo făcută recent de G. I. Georgiev, cu care noi sîntem în general de acord: *Kulturgruppen der Jungstein- und der Kupferzeit in der Ebene von Thrazien (Süd-Bulgarien)*, în *L'Europe à la fin de l'âge de la pierre. Actes du Symposium consacré au problèmes du Néolithique européen*, Praga, 1961, p. 45 și urm. Asupra problemelor stratigrafiei și cronologiei relative stabilite pe baza săpăturilor făcute de V. Mikov și G. I. Georgiev la Karanovo, vom reveni cu alt prilej în *Dacia*, N. S., VI (sub tipar).

² D. Berclu, *Contribuții* . . . , p. 111.

Dunăre, se poate spune că în Devetaškata Peștera se prezintă o situație analogă celei de la Verbicioara și din alte așezări din Oltenia și sud-vestul Munteniei, și anume : după orizontul *Devetaki I*, care corespunde, — după cum am văzut — complexului Starčevo-Criș-Kremikovci-Karanovo I, urmează orizontul *Devetaki II*, a cărui poziție stratigrafică este certă, el suprapunând stratul neolitic I ; din punct de vedere cultural-tipologic se înfățișează însă cu un caracter eterogen, în care se întilnește o componentă Vinča veche, alta Vădastra timpurie, o a treia Boian și alta ce orientează spre sudul și estul Bulgariei. Unele elemente merg până la începutul procesului formării culturii Sălcuța-Krivodol. Orizontul *Devetaki II* ocupă totuși tot răstimpul dintre sfârșitul ceramicii pictate de stil Kremikovci până la apariția orizontului *Devetaki III*, care corespunde complexului târziu neolitic Sălcuța-Krivodol. Rămâne a se lămuri mai clar pe viitor poziția stratigrafică a diferitelor niveluri ce par a se defini în interiorul orizontului *Devetaki II*, care reprezintă, — după noi, — un neolitic mijlociu.

Deosebit de interesante și bogate sînt materialele arheologice din al treilea strat neolitic de la *Devetaki*, care, din nou, își găsesc o strînsă legătură pe teritoriul Romîniei, în valea Dunării. V. Mikov atribuie conținutul orizontului *Devetaki III*, — cum îl numim noi — *eneoliticului* (p. 51 și urm.) și care corespunde în România culturilor târzii neolitice : Sălcuța, Gumelnița, Cucuteni, Petrești. Dată fiind poziția geografică a peșterii de la *Devetaki*, într-o zonă de interferență între aria culturii Gumelnița dinspre est și aceea a complexului Sălcuța-Krivodol dinspre vest, se înțelege că în structura orizontului *Devetaki III* întilnim un caracter mixt, sălcuțeano-gumelnițean, așa cum reiese el în chip concludent din bogatul și variatul material ceramic publicat de autori. De altfel, V. Mikov indică unele analogii cu zona de vest (p. 192). Grosimea stratului „eneolitic” variază între 0,20—1,40 m. În interiorul său se pot deosebi niveluri corespunzînd diferitelor faze ale culturii Sălcuța-Krivodol. Astfel, noi am deosebit materiale caracteristice fazei timpurii Sălcuța, altele, — cele mai multe, — fazei Sălcuța II, unele fazei Sălcuța III și, cîteva, sporadice, fazei Sălcuța IV. Vasul reproduș la fig. 52/c = fig. 47/4 datează dintr-un orizont postsălcuțean. Într-o locuință s-au găsit resturi dintr-o plasă de împletitură de in (fig. 68—69). Plastica este rară, ca și în cultura Sălcuța. Un material, care nu a fost definit stratigrafic în timpul săpăturilor și nici separat de restul materialului din punct de vedere tipologic-cultural, documentează prezența în peștera de la *Devetaki* a complexului Cernavoda-Ezero-Donja Slatina ¹.

Cît privește epoca bronzului, V. Mikov deosebește un strat cu două niveluri care, deși sînt separate printr-un strat steril (fig. 8), reprezintă totuși o continuitate în ceea ce privește evoluția formelor ceramice (p. 193). Atît cît permit materialele publicate, observațiile și concluziile, precum și constatările făcute cu prilejul călătoriei de studii, amintită mai sus, stratul de cultură datînd din epoca bronzului din Devetaškata Peștera poate fi împărțit în cîteva niveluri, care corespund unor faze anumite ale culturii

¹ D. Berciu, *Contribuții* . . . p. 111.

respective. V. Mikov a deosebit, în interiorul stratului, a cărui grosime variază între 0,50—1,20 m (fig. 7 cu p. 192—193), două niveluri, cel de jos aparținând epocii de început a bronzului, iar al doilea ultimei perioade a epocii bronzului. Autorii nu au numit cultura acestui strat, dar ei au observat, cu drept cuvânt, prezența unor elemente similare celor de la nord de Dunăre și altele de caracter sudic, egeo-micro-asiatic. Dacă lăsăm la o parte orizontul atribuit de noi complexului balcanic Cernavoda-Ezero-Donja Slatina, putem spune că stratul IV de la Devetaki cuprinde materialele cu totul caracteristice culturii *Verbicioara* a cărei arie de răspândire s-a extins și la sud de Dunăre, centrul său de dezvoltare fiind în Oltenia¹. Se deosebesc forme de vase tipice fazei timpurii (de pildă fig. 81/b), în care se întîlnesc încă și elemente de legătură cu cultura Glina III și cu complexul Cernavoda-Donja Slatina (analogii cu acest din urmă aspect, v. vasele cu torți prevăzute cu butoni²), a cărui prezență la Devetaki am semnalat-o mai înainte. Acestei perioade, — care aparține deja bronzului mijlociu, — trebuie să i se atribuie și ciocanele-barosuri *à rainure* (fig. 74—75), și nu bronzului timpuriu. Atît cît se poate spune în prezent, ținînd seama și de stadiul actual al cunoașterii culturii *Verbicioara* din România, la Devetaki lipsesc deocamdată materiale atribuite de noi fazei *Verbicioara* II (orizontul clepsidrelor) și, pe cît se pare, parțial fazei următoare³ (orizontul „brăzdarelor” de corn de cerb și al ceștilor cu două torți neevoluate încă spre forme baroce). Lipsa aceasta se explică deocamdată prin prezența, — acolo unde cercetătorii bulgari au descoperit stratul *Verbicioara*, — a unui strat steril, destul de gros (fig. 7). În schimb, în interiorul „stratului din ultima perioadă a epocii bronzului”, — cum îl numește V. Mikov (p. 193) — se disting clar fazele *Verbicioara* IV (fig. 100/a, d, f și h) și *Verbicioara* V (v. de pildă fig. 100/c—d; fig. 97/e—f și i), aceasta din urmă fiind sincronică fazei V a culturii Tei din Muntenia (aspectul Fundenii Doamnei⁴).

Descoperirea unei așezări de peșteră la Devetaki, aparținînd culturii *Verbicioara*, a îmbogățit documentarea noastră privind deopotrivă geneza, periodizarea cît și problema sfîrșitului acestei culturi. Fenomene similare celor de la nord de Dunăre s-au petrecut și în ținuturile învecinate de la sudul fluviului, atît la începutul procesului formării acestei culturi cît și la încheierea evoluției sale și în perioada de tranziție spre prima epocă a fierului. Ne aflăm cu ultimele materiale, încă de caracter *Verbicioara*, de la Devetaki la un orizont cronologic sincronic la nord de Dunăre cu orizontul Protonoua⁵.

¹ Pentru conținutul, originea, periodizarea și răspîndirea culturii *Verbicioara*, a se vedea: D. Berciu, *Die Verbicioara-Kultur. Vorbericht über eine neue, in Rumänien entdeckte bronzezeitliche Kultur*, în *Dacia*, V, 1961, p. 124 și urm.; idem, în *SCIV*, XII, 2, 1961, p. 227 și urm.

² Compară cu: M. Garașanin, *Neolithikum und Bronzezeit in Serbien und Makedonien*, în 39. *BerRGK*, 1958, pl. 13/1 și pl. 14/5—6.

³ Fig. 95/c, de pildă, precum și alte fragmente ceramice, atestă totuși, cel puțin pe o durată oarecare, prezența fazei *Verbicioara* III la Devetaki.

⁴ Recent, pentru material și încadrare: Valeriu Leahu, *O nouă fază a culturii Tei din epoca bronzului: faza Fundenii Doamnei* (sub tipar); cf. D. Berciu, *loc. cit.*

⁵ Cf. D. Berciu *loc. cit.*

Printre materialele publicate sînt unele care documentează în Devețașkata Pe tera prezența culturii Basarabi din prima epocă a fierului, întilnită, precum se știe, aproape pe totalitatea teritoriului Romîniei, apoi în Banatul iugoslav și în R.S.S. Moldovenească. Semnalăm aici vasul caracteristic acestui orizont, de la fig. 91/n, fig. 92/m, care, prin tehnică, profil și decor nu poate fi atribuit epocii bronzului. Prima epocă a fierului fiind mai slab documentată, V. Mikov publică, printre altele, doar cîteva fragmente ceramice caracteristice. Se publică de asemenea și două fibule de bronz, de tip Glasinac II (fig. 108/a, b; fig. 109) și una de tip Donja Dolina (fig. 108/c¹) descoperite precum se știe, în număr mare în necropolele de la Balta Verde și Gogoșu din Oltenia. Epoca Latène este, în schimb, bine documentată. Autorii publică numeroase vase și fragmente ceramice lucrate cu mîna și cu roata, precum și un fund de amforă rhodiană cu inscripție (fig. 130). Subliniem importanța, atît a ceramicii Latène lucrată cu mîna, care prezintă frapante analogii cu cea din așezările getodace de la nord de Dunăre, cît mai ales a celei lucrate la roată, pe care V. Mikov o atribuie pe drept cuvînt culturii tracice, începînd din sec. al V-lea î.e.n. Și aici se sesizează ușor unele analogii din valea Dunării muntene.

Cîteva descoperiri din epoca stăpînirii romane atestă folosirea peșterii și în acea vreme. S-au găsit aici și urmele unui sanctuar roman, în apropierea unui izvor.

În sfîrșit atragem atenția cercetătorilor din țara noastră și a celor care se ocupă în mod special de arheologia Europei sud-estice asupra noii și bogatei documentări arheologice de la Devetaki, pe care colegii bulgari o pun la dispoziția oamenilor de știință și care ridică probleme multiple, pe care le-am privit, în principal, în lumina descoperirilor din ultimii 15 ani din Romînia.

D. BERCIU

ВОПРОСЫ В СВЯЗИ С ОТКРЫТИЯМИ В ПЕЩЕРЕ ДЕВЕТАКИ (НР Болгария)

РЕЗЮМЕ

Автор подчеркивает значение находок в пещере Деветакки (р-н Ловец) и указывает, что ее исследование выдвигает новые вопросы, связанные с древней историей Болгарии и Румынии. В работе рассматриваются, в частности, общие вопросы археологических исследований в обеих странах. Первый слой неолитической культуры в Деветакки соответствует горизонту с расписной керамикой комплекса Старчево — Криш — Кремиковцы — Караново. Второй неолитический слой современен фазе Боян III и Боян IV, между тем как слой Деветакки III принадлежит к комплексу Сэлкуца-Криводол позднеолитической

¹ Cf. D. Berciu, *loc cit.*, in *Dacia* N.S., I, 1957, p. 355—356.

эпохи. Выделяются также материалы, характерные для комплекса Чернавода — Езеро — Донья Слатина.

Культурный слой бронзовой эпохи (слой Деветакки IV) принадлежит к культуре Вербичиоара, центр развития которой находится в Олтении. Обоснованы фазы Вербичиоара I, III, IV и V; фаза Вербичиоара II (горизонт «клепсидр») еще не достаточно обоснована.

В пещере Деветакки встречаются и материалы культуры Басараби раннежелезного века, открытой за последние годы почти на всей территории Румынии.

В той же пещере был открыт богатый слой фракийской культуры, относящейся к латенскому периоду.

PROBLÈMES SOULEVÉS PAR LES DÉCOUVERTES DE LA GROTTE DE DEVETAKI (R.P. de Bulgarie)

RÉSUMÉ

L'auteur attire l'attention sur les importantes découvertes faites en Bulgarie, dans la caverne de Devetaki (district de Loveč), et sur les problèmes nouveaux que les recherches de la Deveta kata Peștera soulèvent aussi bien pour l'histoire reculée de la Bulgarie que pour celle de la Roumanie. Il prend tout particulièrement en considération les questions communes à la recherche archéologique dans les deux pays. La première couche de civilisation néolithique de Devetaki correspond à l'horizon à céramique peinte du complexe Starčevo-Criș-Kremikovci-Karanovo I. La couche néolithique II est synchrones des phases Boian III et Boian IV, tandis que la couche Devetaki III appartient au complexe Sălcuța-Krivodol, qui date du néolithique-bas tardif. On distingue également des objets caractéristiques du complexe Cernavoda-Ezero-Donja Slatina.

La couche de civilisation datant de l'âge du bronze (couche Devetaki IV) appartient à la civilisation de Verbicioara, dont le centre de développement se trouve en Olténie. Les phases Verbicioara I, III, IV et V sont attestées, tandis que la phase Verbicioara II (horizon des « clepsydres ») ne l'est pas encore suffisamment.

On rencontre encore dans la grotte de Devetaki la civilisation de Basarabi de la première époque de l'âge du fer, découverte ces dernières années sur presque tout le territoire de la Roumanie.

On a décelé aussi dans la même caverne une couche abondante appartenant à la civilisation du Latène thrace.